

Bøgeholm Sø og skarverne

Af Klavs Nielsen, biolog

De første skarver slog sig ned i Bondedammen på Schimmelmans Ø i 2008. I 2011 etablerede de en ny koloni på øen i Bøgeholm Sø.

Siden er bestanden vokset kraftigt. I 2011 blev der i alt set 251 reder, og i 2015 var der 522 reder. Bestanden er især vokset i Bøgeholm Sø, hvor langt de fleste af skarverne nu yngler.

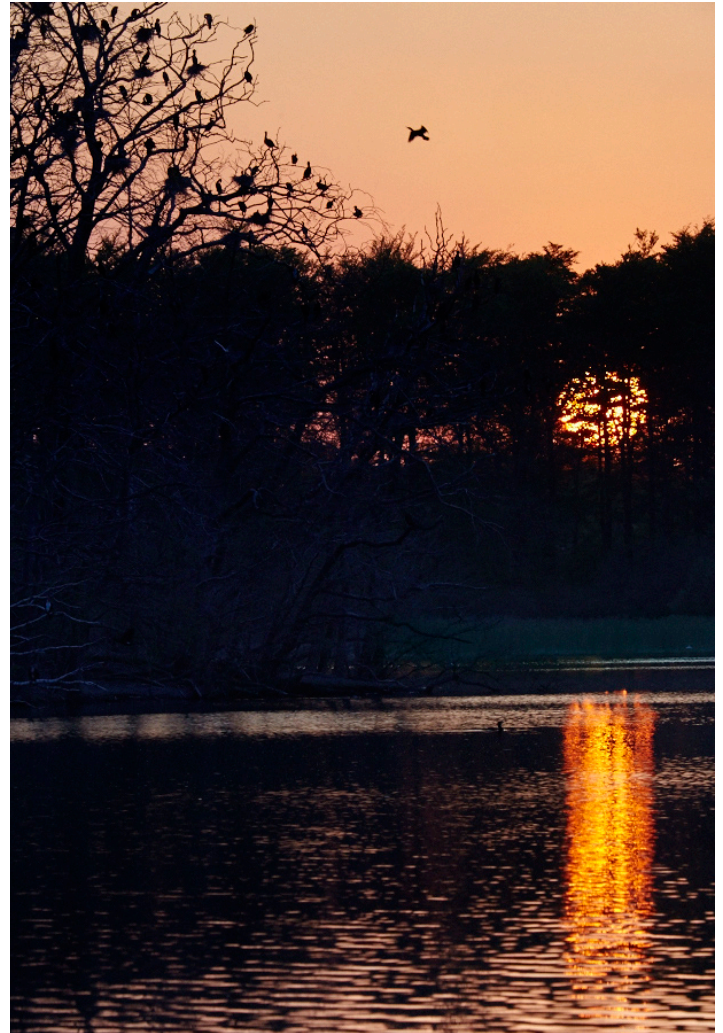
Skarven er en fascinerede fugl, og vi har en international forpligtigelse til at beskytte den mod udryddelse.

Skarven har ynglet i Danmark gennem de seneste 7-8000 år. Men i perioden mellem 1876 og 1938 var skarven ikke ynglefugl på grund af en intensiv jagt. Den blev derfor i 1979 totalfredet mod jagt, og bestanden er siden øget voldsomt.

Stærkt forringet tilstand

Bøgeholm Sø fylder 30 hektar og er 1,9 meter på det dybeste sted. Søen har tidligere være en klarvandet sø med et rigt plante- og dyreliv. Sommersigtedybden var omkring 1,5 m. I de senere år er søens tilstand stærkt forringet, hvilket man ved selvsyn kan konstatere om sommeren. Søens vand er nu grønt og uklart på grund af en masseforekomst af planktonalger, og sommersigtedybden er meget lille.

Den før så klarvandede sø - nu grønkålsuppe. Foto Klavs Nielsen. Se også luftfoto næste side.

Ved solnedgang kommer skarverne hjem til rederne fra dagens fiskeri i Øresund. Når de har unger, kan man lægge hænderne bag ørerne og nyde deres pludren i alle toner fra dyb bas til klirrende glasskår. Foto Allan Høxbroe.

Fosfor i søer

Bøgeholms Søes forringede tilstand skyldes en stærkt forøget tilførsel af fosfor i de senere år.

Mængden af fosfor i en sø er afgørende for dens tilstand. Jo mere fosfor desto dårligere tilstand. Og søer virker som en slags fosforfælder, idet fosfor ophobes i søernes bundlag, hvorfra det forenklet sagt frigives til algerne om sommeren.

I modsætning til kvælstof kan fosfor ikke omsættes og forsvinder kun fra søen via afløbet fra søen. Og det er kun i ganske små mængder. Så hvis tilførslen af fosfor er større end fraførslen, bliver miljøtilstanden

Til venstre Bøgeholm Sø (med hvid skarv-ø) tydeligt brun og uklar i forhold til den mørke, klarvandede Kobberdam længst mod højre. I midten Bondedammen med gennemløb fra Bøgeholm Sø og en mindre skarvkoloni.

foringet. Og selv når den øgede tilførsel stopper, tager det rigtigt mange år, før det overskydende fosfor er udvasket. Det er derfor, at mange af vores søer i det åbne land stadig er i en dårlig miljøtilstand – det skyldes tidligere og nu ophørte tilførsler af spildevand.

Naturligt fænomen

Skarverne fører fosfor fra Øresund til Bøgeholm Sø. Bøgeholm Sø og Bondedammen har på grund af beliggenheden i skov stort set ikke været belastet af fosfor fra spildevand, og de havde indtil for få år siden derfor bevaret den gode klarvandede miljøtilstand. Men det er slut nu på grund af et naturligt fænomen.

Månelandskab af møg

Skarven foretrækker at yngle i træer på øer i søer, ligesom i Bøgeholm Sø og Bondedammen. Og de danner ofte store kolonier. Her afsætter de og deres unger store mængder af ekskrementer, som gør, at træerne og jordbunden farves hvide. Og skarvens ekskrementer er så skræppe, at træerne simpelthen dør.

De steder, hvor skarven yngler på små øer, bliver øerne i løbet af en kort årrække til et månelandskab blottet for andet liv. Og indholdet af fosfor fra ekskrementerne udvaskes herfra til søvandet.

Hvis skarverne hentede deres føde i søen, ville der ikke være noget problem, men der er langt fra fisk nok, til de store kolonier, så de henter stort set al deres føde i Øresund. Derved tilfører de store mængder af fosfor

til søerne.

Hver skarv lægger dagligt 2,2-3,2 g fosfor. Det er en mangedobling af søens naturlige fosfortilførsel.

Råddent fortilfælde

Brændegård Sø på Fyn har tidligere været udsat for lignende forhold, som myndighederne beskrev således:

”Der er sket skift i de biologiske forhold i søen. Iltmætningen var lav det meste af sommeren, og det viser, at søen var gået over i en »rådden« tilstand, hvor algemængden blev holdt nede af store dafnier. Disse er meget effektive til at spise alger, men kan kun optræde talrigt, når deres naturlige fjender, skaller og brasen, er fåtallige i søen. Derfor må en stor del af fiskene være forsvundet, enten fordi de er blevet ædt af skarverne, er døde som følge af dårlige iltforhold, eller er blevet dræbt i forbindelse med forhøjede indhold af ammoniak og/eller svovlbrinte. Lave iltindhold og forgiftninger kan periodevis forekomme, når store algemængder dør og går i forrådnelse.”

Bundvendinger kan være på vej

I Bøgeholm Sø og efterhånden også i Bondedammen må vi derfor forvente lignende forhold i fremtiden – såkaldte ”bundvendinger” vil sikkert kunne opleves i fremtiden i især stille, varme somre. Esther Møller fra bestyrelsen fortæller, at hun ikke længere kan finde vårfluelaver i Bøgeholm sø.

Vores allerfarligste sted

Af Allan Høxbroe

Pyh, ét forkert skridt og jeg ryger i!

Jeg står ved et sort bundløst hul mindre end 500 meter fra Avlsgården. Som på en luftmadras i vand. Alting gynger, og jeg ser knogler stikke op.

Nyhedsbrevets udsendte har kæmpet sig frem til vores områdes farligste sted, Fandens Hul. En svømmende hængesæk af sphagnummos og insekttædende planter ud over meterdybt mørkt vand.

Godt jeg har et lille bræt under armen, til hvis jeg skulle træde igennem.

Dværgvandnymfen

Her er næsten eksotisk. Mosset saftspændt og halvgennemsigtigt. Gulgrønt, orange og blåligrødt. Smukke kærmysser med store hvide kalla-blomster som til en begravelse. Blåduggede siv. Og mellem sivene små flyvende juveler - de sjældne dværgvandnymfer.

De er historiens hovedpersoner. Vi så kun håndfulde af dem sidste sommer, mens der var hundreder få år tilbage.

Også for dværgvandnymferne står alt nu på ét bræt. De findes ingen andre steder i kongeriget. Kun i Fandens Hul, der ligesom anden sårbar natur gror til af landbrugets forurening med kvælstof til luften.

Kvælende alger

Rundt omkring ser jeg forandringer i sceneriet. Hvor

Fandens Hul set fra luften med søens udbredelse i 1954, 1993 og 2015.

hængesækken før lå flad med sit mos og insekttædende soldug omkring søen, er der nu kommet høje siv og urter på sydsiden.

Der er også kun 70 kvadratmeter vandspejl tilbage.

Jeg ser lange tunger af algesnask ud over vandoverfladen. Gad vide om guldsmedenes larver kan komme igennem det slimede lag, når de efter larvetiden i vandet skal forvandle sig til voksne guldsmede.

Søker fra Kohaven

Kørerne fra Kohaven kommer desværre også ved Fandens Hul og bakker ikke altid i tide, selvom jorden gynger. Så ryger 1000 kilo bøf durk igennem, drukner, forurener voldsomt og stinker af råddent kød ud over hele Teglstrup Hegn i månedsvis. Det er sket for mellem to og fire dyr de seneste år, vurderer køernes ejer.

Dværgvandnymfen, *Nehalennia speciosa*. Smuk, men kun 3 cm i vingefang og kritisk truet. Faktisk fik Helsingør Kommune for 10 år siden en helt anden og ikke truet guldsmed som ansvarsart af miljøminister Connie Hedegaard. Måske kommunen også kunne tage dværgvandnymfen til sig, før det er for sent? Foto Jørn Skeldahl.

En dødsfælde for køer og mennesker, først nu med hegn om. Foto Jørn Skeldahl.

Derfor har Kohavens Venner længe anmodet Naturstyrelsen om at indhegne den bløde del af Fandens Hul, og her før jul skete det. Elektrisk hegn endda.

Måske kommer der en plan

De senere år har Naturstyrelsen desuden overvejet at sætte et eksperthold på Fandens Hul. Det er nemlig Sjællands sidste fuldt udviklede højmose sammen med Skidendam lige øst for, og der er andre sjældne guldsmede. Hele 26 arter er registreret af en kendt ekspert.

Problemet er bare, at man ikke lige kan grave en ny sø, hvis der er andre sjældne arter i hængesækken. Der kan i så fald nemlig være nogle arter, som EU kræver beskyttet, mens andre - som dværgvandnymfen - bare ikke er sat på de afgørende bilag.

Noget tilsvarende skulle være forklaringen på, at bilen eremit ved Hammermøllen får god hjælp af myndighederne, skønt den findes 24 andre steder på øerne, mens dværgvandnymfe ikke prioriteres, skønt den er akut udryddelsestruet.

Hvis der var penge...

Der kan være andre grunde til myndighedernes tøven, end at man kun gør, hvad EU direkte kræver. I hvert fald står dværgvandnymfen på Danmarks egen officielle rødliste over arter, som naturforvaltningen udtrykkeligt skal hjælpe målrettet, tage hensyn til i planlægning og forvaltning, overvåge og beskytte. Og det er ovenikøbet Naturstyrelsen selv, der er ansvarlig for en aktiv indsats på egne arealer, kan vi læse.

Derfor har vi tillid til, at en indsats nu må komme hurtigt. Ikke kun "hvis vi havde alle penge i verden", som styrelsen måtte svare ved vores seneste dialogmøde. Vores forslag er i hvert fald billigere:

En mulig løsning?

Læg store plader ud om det bundløse hul, så et par mand kan arbejde med at skære dybt ned i den bløde hængesæk og forme et ekstra hul ved siden af det bestående. Træk alt overskydende ud af området med net og stålvire. Det vil ikke skade bredzonen, hvor dværgvandnymferne bor. I modsætning til hvis man skulle grave med store maskiner.

Vi kan også pege på, at hullet måske kan skæres mest skånsomt i hængesækken ved søens østlige ende, næppe i den vestlige, som rummer en langt rigere fauna og de resterende dværgvandnymfer.

Endelig kan vi ikke advare stærkt nok mod, at man vover sig ud på den livsfarlige hængesæk i bekymring for den flyvende juvel. Bliv væk eller gå i hold med stedkendte. Der skulle to til at trække Carsten op i sommers.

Foto Allan Høxbroe.

Hellebæk Kohaves Venner Indkaldelse til generalforsamling!

Velkommen til generalforsamlingen, som vi afholder

Søndag den 13. marts, 2016 kl. 14.00 på Hellebæk Avlsgård, Hellebækvej 87.
Mødet afholdes i mandskabslængen, som er bygningen mod nord.

Generalforsamlingen indledes med foredraget 'Græsning og biodiversitet' af Rita Buttenschøn, som er biolog og særligt har arbejdet med at undersøge effekten over lang tid af græsning i skov og på andre typer af natur.

Derefter går vi over til den egentlige generalforsamling.

Dagsorden

1. Valg af dirigent og referent
2. Formanden fremlægger bestyrelsens beretning
3. Godkendelse af beretningen
4. Fremlæggelse af foreningens regnskab ved kassereren
5. Godkendelse af regnskab og udkast til budget
6. Fastsættelse af kontingent
7. Indkomne forslag
8. Valg af bestyrelse og suppleanter. På valg er
  - a. 2 bestyrelsesmedlemmer:

Poul Erik Pedersen

Peter Rodemann

Begge bestyrelsesmedlemmer ønsker at genopstille. Derudover er der en vakant plads. Bestyrelsen foreslår nuværende suppleant Klavs Nielsen til denne.

- b. 1 suppleant:

På valg er Willy Poulsen, som ikke ønsker at fortsætte. Derudover er der 1 vakant plads efter Klavs Nielsen, såfremt han vælges som bestyrelsesmedlem.

9. Valg af revisor og revisorsuppleant. På valg er

- a. Revisor

- b. Revisorsuppleant

10. Eventuelt

Forslag fra medlemmer, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal være bestyrelsen i hænde, senest 14 dage før generalforsamlingen afholdes. Forslag sendes skriftligt til Steen Søgaard, Orøvej 28, 3140 Ålsgårde eller på e-mail: steogmag@hotmail.com.

Med venlig hilsen på bestyrelsens vegne

Formand Steen Søgaard

Dato: 21. januar 2016

Aktivitetsskalendar

Søndag den 13. marts kl. 14,00:

GENERALFORSAMLING i Hellebæk Kohaves Venner på Hellebæk Avlsgård, Hellebækvej 87. Med indledende foredrag, se forrige side.

Søndag den 20. marts kl. 13.00 samt søndag den 27. marts kl. 14:

TRANETUR startende fra Avlsgården med Peter Rodemann/Steen Søgaard. Kom og spejd efter trænere og rovfugle, som netop nu flyver nordpå. Ved østenvind er der rigtig gode chancer for traneflokke. Rovfuglene kan være musvåger, glenter, spurvehøge, fiskeørne og måske den sjældne havørn. Kikkert kan lejes for kr. 10,-. Fornuftig påklædning efter vejret anbefales. Gratis for medl., andre 20 kr.

Lørdag den 9. april kl. 11-13:

KRIBLE-KRABLE TUR med Esther Møller startende fra Avlsgården. Vi fanger vanddyr, finder ud af hvad det er for nogen og hvordan de lever. For børn og voksne. Husk mad, drikke, gummistøvler og tøj efter vejret. Gratis for medl., andre 20 kr.

Søndag den 1. maj kl. 10-14:

LØVSPRING FOTOTUR med fotografen Henrik Schurman, som er kendt fra hans fotoatelier på Kronborg og et stort antal tidligere fototure. Start fra Avlsgården. Vi skal lære at få mere ud af vores kameraer, at komponere billeder og at udnytte skønheden i lyset. Husk mad og drikke. Gratis for medl., andre 20 kr.

Søndag den 22. maj kl. 11-13:

KOKASSETUR med Esther Møller startende fra Avlsgården. Ikke mindst for børn og bedsteforældre. Kom og se spændende dyr i kokassens overraskende univers, og hør hvad køers møg gør godt for. Gratis for medl., andre 20 kr.

Søndag den 24. juli kl 11-13:

FOLK OG FÆ-TUR. Kvægavler Kurt Larsen vil fortælle om dyrenes liv i Kohaven og deres betydning for området. Der skulle blive smagsprøver som supplement til vores medbragte madpakker, når vi er tilbage på Avlsgården. Gratis for medl., andre 20 kr.

Søndag den 19. juni kl. 10:

VILDE BLOMSTERS DAG med botaniker Gunnar Rylander. Vi går på eventyr fra Avlsgården i Hellebæk Kohave, både i vandkanter og ind skoven. Medbring gerne lup, gummistøvler eller travesko samt proviant, som vi spiser, når vi er retur på Avlsgården. Gratis for medl., andre 20 kr.

Tid for kontingent

Det er tid at forny dit medlemskab af Hellebæk Kohaves Venner.

Gennem dit kontingent på kr. 65,- er du en aktiv støtte for arbejdet med at forbedre naturen i Kohaven og tiliggende arealer.

Foreningens kontonummer:
1551-10015413

Med stor tak
Steen Søgaard
formand

Hellebæk Kohaves Venner
Hjemmeside: www.kohavensvenner.dk
Facebook: Hellebæk Kohavens Venner
Kontingent 65 kr. til konto 1551-10015413

Kontakter og mailadresser:

Formand Steen Søgaard steogmag@hotmail.com
Kasserer Peter Rodemann,
rodemannpeter@mail.tele.dk

Ansvarshavende redaktør Allan Høxbroe, tlf. 38281510, allanhoexbroe@gmail.com

Tryk PhotoCare v/Jens Clemmensen,
Torvegade 3, 3000 Helsingør

*Hjælp os med at spare den store portoudgift:
Skriv til os om kun at få nyhedsbrevet på mail.*